

HONDERD JAAR SOCIALE EVOLUTIE IN HET VISSERSLIED*

Jef KLAUSING

Chrétiens, ayez pitié!

De industriële revolutie in de eerste helft van de 19de eeuw was eveneens aanleiding tot de ontwikkeling van de betrekkingen tussen meesters en gezellen die tot dan toe op paternalistisch peil gebleven waren. Door de ontwikkeling van de nijverheden werd de meester vervangen door een onwezenlijke kapitalistische vereniging, en groeiden de vroegere „gezellen” uit tot een naamloze massa werklieden. De kloof tussen arm en rijk werd steeds groter, mede door het feit dat de werklieden de grootste slachtoffers werden van de sterke concurrentie die ontstond op de internationale markten.

„Uitgaande van het liberale principe, dat de Staat zich in de sociale verhoudingen niet te mengen had en van een ander beginsel, dat alles kon en moest geregeld worden via de naastenliefde onder de leiding en de protectie van de hogere standen, meenden de katholieken de op til zijnde veranderingen in de arbeiderswereld van de 19de eeuw te kunnen opvangen” (1).

Reeds in 1834, aldus S. Scholl, schreef P. Kersten in *Journal Historique et Littéraire*, dat de oplossing van de sociale kwestie te zoeken en te vinden was in de caritas... En ook Charles Perin, hoogleraar te Leuven, schreef in zijn tijd: „C'est Dieu qui a placé en ce monde les ouvriers et les riches”. De minderbedeelden aanvaardden de ongelijkheid tussen rijk en arm: het was immers de wil van God zelf! Las men niet in het Evangelie, met de eigenste woorden van Christus, dat er altijd armen zullen zijn?

De Kerk preekte gelatenheid en beloofde een heerlijke beloning in het hiernamaals voor het grote leed dat de armen op deze wereld moesten lijden. De arme deed hiermede zeker geen slechte zaak: hij betaalde immers de paradijselijke eeuwige zaligheid met het lijden dat hij nu op aarde ondervond. En daarbij vond men nog troost in de woorden van Christus, die zegde „dat het voor een kemel gemakkelijker zou zijn om door het oog van een naald te kruipen dan dat een rijke ooit in de hemel zou geraken.”

Maar ook aan de rijken werd gedacht: wilden zij, ondanks hun rijkdom, toch de eeuwige zaligheid bereiken, dan moesten zij van hun overvloed mededelen aan de minder bedeelden. Hierna waren voldoende voorbeelden te vinden in de levens der rijke heiligen, die in de hemel zijn gekomen, omdat ze hun rijkdommen deelden met de armen.

Maar ook in liederen en gedichten werden ze gewezen op hun plichten tegenover hun arme broeders. Het refrein van het lied „La Charité” uit het einde van vorige eeuw gaat aldus:

*Chrétiens faites l'aumône,
Faites la charité
C'est un Dieu qui l'ordonne,
Chrétiens, ayez pitié!*

En nog in het begin van deze eeuw haalde het Oostends weekblad *Le Carillon* de volgende verzen aan van een niet genoemde dichter:

*Donnez, riches,
L'aumône est sœur de la prière!*

Maar alle gelegenheden waren goed om te tonen hoe liefdadig men wel kon zijn. G. Devos (2) deelde mede dat „Madame van het kasteel liever een aalmoes [gaf] dan haar volk deftig te betalen”. En voor de meeste gegoeden was het bijna een mode geworden om door hun aanwezigheid op bals, concerten en andere feesten, ingericht met een liefdadig doel, hun medelijden met de minderbedeelden te tonen, en/of hun naam te doen prijken op inschrijvingslijsten die met hetzelfde doel opgesteld en – vanzelfsprekend – gepubliceerd werden.

In het mondaine Oostende van de „belle époque” werden regelmatig liefdadigheidsfeesten ingericht ten voordele van de nabestaanden van slachtoffers van rampen en ongevallen op de zee. Het moesten daarom niet altijd ongevallen zijn die de plaatselijke bevolking getroffen hadden. De paddelboot „General Slocum” brandde in juni 1904 nabij Long Island (New York) uit. Er waren 955 slachtoffers. Voor hun nabestaanden werd op 13 oogst een „Spaanse Nacht” in het Kursaal van Oostende ingericht.

Te Gent drukte de bond „Zonder Naam” rond 1848 het lied „Vergeet den armen niet” in een liederenbundel (3). Ter illustratie nemen we volgende verzen uit dit lied:

*O rijke liën, met schatten mild gezegend,
Die elken wens altoos bevredigd ziet...
...Vergeet ge nooit te midden der
banketten*

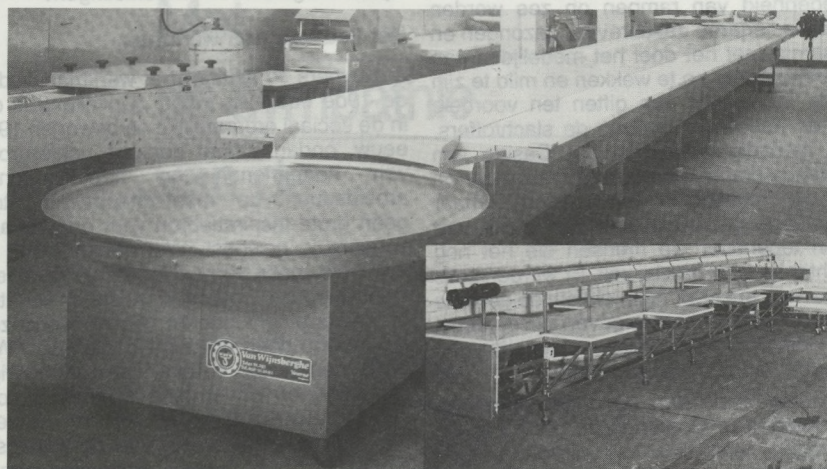

*Der armen droef en angstig
jammerlied?...*

*...Houdt dan toch voor de armen,
uwe broeders
Een weinig geld dat hun verlichting
biedt...*

Jan Bols (4) tekende rond de eeuwwisseling volgende verzen op in het lied „Van den armen man en de onbermhartige rijke vrouw”:

VAN WIJNSBERGHE KONSTRUKTEUR VAN INOX INSTALLATIES

- ◆ Transportbanden
- ◆ Wasbakken met kniebediening
- ◆ Inox deuren
- ◆ Inox rioleringen
- ◆ Rekken en tafels op maat
- ◆ Rookwagens
- ◆ Containers
- ◆ Wasmachines
- ◆ Kookketels
- ◆ Alle maatwerk

EEN ADRES:

Van Wijnsberghe, Welvaartstraat 2 - B 8480 VEURNE
Tel. (058) 31.16.92 – Telex 81253

Den heer die zeide: al deze arme lieden
Heeft God geschapen voor ons zaligheid.
Als wij onze schatten mededeelen
Geeft God den loon aan de
bermhartigheid!

En nog in 1912 schreef Jan Frans Van den
Weghe in zijn gedicht „De Schoolsoep” (5):

Gij, rijken, o geeft
Voor 't kindje dat beeft
Van hongeren en kou...

Maar ook de deftige middenstand vond het
niet te min om als lid van een andere liefdadigheidsmaatschappij verkleed door de straten te gaan, de geldbus in de hand om giften op te halen voor een of ander liefdadig doel. Oostende telde in de tijd verscheidene dergelijke verenigingen. In het Museum voor Heemkunde van Oostende liggen verschillende medailles en penningen, die door de overheid geschonken werden aan personen en verenigingen die zich op het gebied van de „publieke” liefdadigheid bijzonder verdienstelijk hadden gemaakt.

Maar ook de gewone man kreeg de gelegenheid om, zij het dan ook anoniem, bij te dragen tot leniging van de nood van diegenen die minder bedeed waren dan hij. Ter gelegenheid van rampen op zee werden speciale liederen geschreven, gezongen en verspreid met het doel het medelijden van de toehoorders op te wekken en mild te zijn bij de inzameling van giften ten voordele van de nabestaanden van de slachtoffers. Een liefdadigheidsbal in het Casino van Oostende bracht wel duizend maal meer op dan de omhaling in een volkscafé, maar Jan-met-de-pet wilde ook zijn goed hart tonen tegenover die mensen die het nog slechter hadden dan hij zelf. Er werden zelfs „schoone concerten” ingericht om de gewone mens de gelegenheid te geven zijn steentje, hoe klein ook, bij te dragen tot leniging van de nood van zijn medemensen.

Ter gelegenheid van de ongelukkige vissersopstand te Oostende in 1887, waarbij vijf doden vielen door het optreden van de Burgerwacht, werden liefdadigheidsbals gehouden en openbare inschrijvingslijsten geopend (en vanzelfsprekend gepubliceerd), en stroomden geld en giften in natura van uit alle hoeken van het land en zelfs van uit het buitenland binnen, in veel groter mate dan dit ooit bij een ander ongeval is geweest.

Dit liefdadig verschijnsel is niet verdwenen uit onze samenleving. Het heeft een andere vorm aangenomen. De liefdadigheidsmaatschappijen zijn vervangen door „service clubs” en nog altijd worden bals, filmvoortellingen of optredens van bekende kunst-

naars georganiseerd met het doel een of ander in het oog springend liefdadig werk te steunen. En, konden de milde gevers voorheen de hemel verdienen door giften, die mogen in onze tijd afgehouden worden bij de aangifte voor de belastingen!

Het lied van den werkmans

J. Kuypers (6) situeert het werkmanslied in de 19de eeuw als volgt: „Opvallend is dat in de sociaal erbarmelijke en bewogen 19de eeuw, ondanks haar donkere achtergrond van hongeronen en hopeloos-lange arbeidsduur, de maatschappelijke strijd geen grote inspiratiebron voor onze straatzangers is geweest. Wel behandelden zij een hele reeks van sentimentele gevallen: weeskinderen, bedrogen vrijsters, verlaten of gemartelde kinderen, brave werklozen die beroep doen op de liefdadigheid... Wel voelt men in hun naïeve, vaak stumperige rijmelarij een onverholen sympathie voor hun arbeiderspubliek en zijn problemen. Maar tot op de drempel van de twintigste eeuw overheerst de brave Hendrikengeest”.

En verder schrijft Kuypers: „Ook wanneer zij opkomen voor de rechten van de werkmans, blijft hun toon mak. Van een kordate opstandigheid geen spoor!”

Een treffende illustratie hiervan vond ik in een schrift het lied „De Werkman aan de rijke Menschen” met als refrein:

O rijke mensen
Hooft wat wij wensen,
Geef aan den armen loon en werk
Door ons gewonnen
Al uw rijkdommen
Maken al u rijk en sterk

Kwaliteits marineverf voor onderhoud en nieuwbouw

Praktische eindlaag?

Interlac CL serie Finish!

- hoge kwaliteit alkyd eindlaag
- kleurvast
- langdurig glansbehoud
- zowel binnen als buiten te gebruiken
- zowel met borstel, rol of spuit aan te brengen

Voor meer informatie:

International Paint (Belgium) N.V.
Verbindingsdok Westkaai 26-30, 2000 Antwerpen
Tel.: 03/231.06.60, Telex: 71346 inter b

't Zijn dure tijden,
Ziet hoe wij lijden

Voedsel en huishuur, alles sla op
Maar wij die geven
Aan u lekker geven
Slaat onze daghuur op.

En in de laatste strofe gaat het aldus:

Wij vragen geen schatten
Maar wij wensen ons dagelijks brood
Maar voor ons al zo ver af te martelen
Lijden wij nog hongersnood.
En wij houden geheel de wereld in 't leven
O rijkje hoort naar ons bericht
Dat gij ons groter loon moet geven
Dat is vast uwen plicht!

De sociale verhoudingen in de zeevisserij

Het paternalisme bleef langer bestaan in de zeevisserij dan in de nijverheden aan land: de afstand tussen patroon en werknemer was niet zo groot in het visserijbedrijf. Waren er reders en rederijen die meer dan één vaartuig uitbaatten, de verhouding reder/visser steunde vooral op rechtstreekse betrekkingen. Ondanks het feit dat hij in de meeste gevallen schandelijk uitgezogen werd door de reder, was de visser deelgenoot in de kosten van uitbating en in de opbrengst van de vangst. De reder trouwde zijn schip met de uitrusting ervan volledig toe aan schipper en bemanning voor de vangstreis op zee. Het was een kwestie van onderling vertrouwen waarbij de visser meestal de dupe was.

Deze deelname aan uitbatingskosten en winsten – hoe gering ook – was er de voor- naamste oorzaak van dat de overheid de visser niet kon aanzien als „loontrekkende”, maar wel als deelgenoot in het bedrijf, zodat het tot na de eerste wereldoorlog bleef duren vooraleer de vissers van gelijkwaar- dige sociale voordelen konden genieten als de overige werklieden. Tot dan moest de visser blijven rekenen op de openbare lief- dadigheid bij ramp of ongeval.

Men had bovendien een andere categorie vissers die onder de kust visten en met hun kleine scheepjes slechts korte tijd – meestal één tij – in zee bleven. De bootjes waren eigendom van een familie, en door de fami- lieleden bevaren. Meestal aangekocht en uitgebaat met geld dat voorgeschoten werd door de scheepsbouwer, de vishandelaar, de handelaar in vistuig, aan dikwijls haast onmogelijke voorwaarden, in de meeste gevallen niet verzekerd, zodat bij ramp of ongeval de familie de kostwinner(s) verloor en achterbleef met de zware schulden.

De vissers die aangemonsterd waren bij een reder(ij), werden door Wereldoorlog I wakker geschud uit hun sociale verdoving. Tot dan hadden de inspanningen van socia- listen en katholieken om ze in syndikaten te verenigen niet het minste succes gekend. Maar gedurende deze oorlog verbleven de grote vaartuigen in Engeland van waaruit ze verder hun bedrijf bleven uitoefenen doch met dezelfde aanmonsteringsvoor- waarden als die van de Engelse vissers, die veel gunstiger waren. Maar toen na het beëindigen der vijandelijkheden de vaartui- gen naar hun thuishaven teruggekeerd waren, wilden de reders de oude aanmon- steringsvoorwaarden opnieuw invoeren. Dit stuitte op verzet van de bemanningen, die hierbij gesteund werden door de socialisti- sche en de katholieke syndicaten. In 1919 en 1920 gingen de vissers in staking en tenslotte moesten de reders wel toegeven.

Voor de kleine familiebedrijfjes veranderde evenwel niets: ze waren arm, ze bleven arm en geraakten amper uit hun schulden. Bij gebrek aan een haven kwamen de vissers uit De Panne met hun vaartuigen zich te Oostende vestigen en bouwden door hun noeste vlijt en spaarzaamheid een sterke categorie middenklasse visserij op.

Het sociale bewustzijn in de zeevisserij

De lange afwezigheden op zee en het korte verblijf aan land waren een hinderpaal voor de ontwikkeling van het verenigingsleven van de mannen van de grote visserij. Voor de kleine familiebedrijven was het ook niet gemakkelijk: men ging gewoonlijk in zee als iedereen sliep en men sliep als de anderen wakker waren. Voor allen was het zware en gevaarlijke werk op zee een beletsel om na te denken. Men bekleog zichzelf, zijn lot en het harde onzekere bestaan. Het spreekt vanzelf dat liederen die deze thema's bezongen, ingang vonden bij onze vissers- bevolking. Dat wisten de marktzangers en de zangers in café-chantants maar al te goed en het waren hoofdzakelijk, om niet te zeggen uitsluitend dergelijke liederen die onder de vissersbevolking door hen ver- spreid werden. En deze gevoelens kwamen nog sterker tot uiting wanneer een ramp op zee zich had voorgedaan.

De rijke badgasten, die aan de kust verble- ven, zochten hun vermaak en tijdverdrijf in het beoefenen van de liefdadigheid en hier- voor waren er maar al te veel gelegenhe-

den. En zo kwam de arme bevolking stilaan tot het besef dat de rijken er waren en niet anders te doen hadden dan de arme men- sen te helpen. Zo wordt de tegenstelling tussen rijk en arm als normaal aanzien, hoe- wel het onderscheid benadrukt wordt tussen de rijken die aan zee verbleven in „kastelen en paleizen” terwijl het arme visserskind van honger, koude en ontbering sterft op de dorpel van de zaal waar het bal gehouden wordt.

De eerste liederen gaan over het betrouwen in God. Later gaan ze over in zelfbeklag om naderhand de rijken te wijzen op hun plicht om steun te geven aan de minder gelukki- gen tot men begint te beseffen dat men ook recht heeft op een beter leven en dat men afhankelijk van de willekeur van hen voor wie alles ingezet wordt, zelfs het leven.

Er is een uitschieter in dit koor: de Gentse socialist Louis Van den Eeckhoutte maakte en zong een lied ter gelegenheid van de vissersopstand in 1887 waarin hij het had over de onderdrukking van de vissers door de reders en het „vermoorden” van vissers door de Burgerwacht. Hiervoor kreeg hij 13 maanden gevangenisstraf, meer dan het dubbele dan wat Anseele amper een jaar vroeger had gekregen voor zijn revolutio- naire oproep tot de moeders om hun zonen, soldaat, aan te zetten niet te schieten op de werkstakers.

Het makke vertrouwen op God

In 1858 verging de Oostendse driemaster „Leopold” nabij de Falkland-eilanden. Er was slechts één overlevende van de 20 opvarenden. Een marktlied uit dezelfde pe- riode smeekt om de goddelijke bijstand:

*Wat gaan de vrouwen nu al beginnen
Die hunne mans op de zee vergaen
Laat ons deze droefheid toch bewenen
Ach, goeden God, wil er ons toch bijstaan.*

En in het lied over de storm van maart 1883, waarbij 5 vissers uit Heist het leven lieten, aanvaardt men gelaten het harde bestaan:

*Denk niet, lieve zoon, aan de gevaren
Die zijn er op de woelige zee
Men strijdt met de wreedheid der baren
En vist maar door gedwee.
Ginds in 't gevaar van ons leven
Verdiene wij zo zuurzaam ons brood
En veel weduwen in nood
Met smart omgeven!*

De storm van 1888 op IJsland, waarbij 165 vissers van de Duinkerke vloot het leven lieten, waaronder 30 mensen van bij ons, sloeg de bevolking van onze kust met ont- zetting. Het marktlied over deze ramp werd weergevonden op vliegende bladen en in liedschriften over de gehele kust: van De Panne tot Heist en werd het nog in 1959 op band opgenomen. Naar een oude IJsland- vaarder in de tijd nog wist mee te delen, was het in bepaalde gemeenten van de Westhoek niet toegelaten het lied te zingen „omdat het te triestig was”.

In dit lied wordt de aandacht gevraagd voor de ellende in de visserij, waardoor veel vis- sers verplicht zijn hun brood te gaan zoeken „op de woeste baren van 't droevig Iseland”:

*Zo menig mens in de fleur van zijn jong
leven,
Zo menig steun van vrouw en kinders
klein,
Hebben op Iseland hun laatste zucht
gegeven,*

Met
de sympathie
van de

Generale Bank

Weduwen en wezen die zijn in druk
en pijn...

En verder de overweging:

Ach God, wat is een visser hier op aarde,
Wat lijden zij toch dikwijls grote pijn...

Maar na het met veel fantasie gekruide ver-
haal over de ramp besluit het lied met een
oproep tot medelijden en steun:

Ach rijke lieden, voor het geluk geboren,
Heb medelijden met een arm visserskind
Dat er op Iseland zijn vader heeft verloren
Waar hij om brood voor vrouw en
kinderen ging.

Een lied dat zeer waarschijnlijk geschreven
werd, geïnspireerd door de ramp op IJseland
van 1888, en met reminiscentie aan de lie-
deren over harteloze rijken, verhaalt van
een „brave man”, gehuwd en vader van drie
kinderen die zonder werk valt. Hij engageert
zich voor een reis van zes maanden naar
IJseland, maar het schip vergaat in een
„schrikkelijken orkaan”. Het begint aldus:

Wat veroorzaakt de armoe in het leven?
Veel pijn en smart, dikwijls een groot
verdriet.

Na het verlies van haar man op zee gaat
de vrouw met haar kinderen haar nood kla-
gen en om hulp smeken bij haar rijke zuster,
die haar evenwel „schandelijk doet wegja-
gen” door een knecht. In dergelijke liederen
sterft gewoonlijk de „harteloze” rijke als
straf. In dit lied hier geen wraak van God,
geen vermaledijding, maar grote wanhoop
bij de arme vrouw, die zich met haar kinders
in het water werpt.

Als enige zedeles komt hier de vermaning:

A sa burgers wilt toch de armen
gedenken,
Want den hongersnood is toch een
grote straf.

Het zelfbeklag

Het lied „Vissersbede” bezingt uitgebreid de
ellende van de vissers. Dit lied was zowel
gekend in Nederland als bij ons.

D. Wouters (?), die in Nederland een meer
uitgebreide tekst kon optekenen, dateerde
het rond 1890.

Werd het geschreven naar aanleiding van
de storm die op 9 februari 1889 over de
Noordzee woedde en die in Engelse kranten
beschreven werd als „perhaps the most tra-
gic occurrence of the year” (?). Het aantal
vissers die toen om het leven zijn gekomen,
was zo groot dat speciale oproepen om hulp
moesten gedaan worden over het gehele
land.

Bijna niemand die 't weet,
Die ons hier zo stil ziet lopen,
Steeds zo schamel gekleed
En hoe duur w'ons brood wel kopen...

RESTAURANT - KUNSTGALERIJ - ESTAMINET

„au chicon”

Zeepaadje nr. 8, Bredene

Pareltje van de kust

SPECIALITEIT LOTTEKAKEN
MET WITLOOF

Woensdag - donderdag gesloten

Reservatie gewenst:
tel. (059) 32 58 61

Keuken open vanaf 18 uur tot 24 uur

...We ons leven moeten wagen
Strijdend in de grootste ellend
Tegen dit woedend element...

...Hoe menig arme vissersvrouw
Slijt met haar kroost haar leven in rouw...

Maar dan komt de opstandige overweging:

...Waag je je willoos weer aan de dood
Amper dan nog voor een schamel
stuk brood
En werpt steeds de reders van onze vloot
Zo ons bloedgeld rijkelijk in hun schoot...

Maar tenslotte de ootmoedige bede:

Helpt, bidt en steunt met milde hand
Denk aan 't rouwend dorp bij het strand
En lenigt de nood in de vissersstand
Van ons zwaarbeproefde Belgenland
(Nederland)

En tot slot de verschoning:

Wij ook, wij benijden U niet
Al is uw lot het onze niet...

Smeken om medelijden en hulp

En de smeekbeden om hulp uit het voor-
gaande lied vinden ingang. Bij het vergaan
van het Oostends vissersvaartuig O.151
(januari 1890), zong men in het toepasselijk
marktlied:

In uw gebeden wilt hun indachtig wezen
Zusters en broeders denkt aan die brave
liên.

In de storm van november 1891 gingen drie
vaartuigen verloren en bleven 25 vissers op
zee. Toen zong men:

Gij die alles gebiedt, kom hun toch
te sparen...

...Red hen uit de nood,
En geeft hun toch wat brood,
Komt hunne tranen stelpen...

...Mensen veracht nooit het zeemanskind
Dat zich zonder trooster vindt.

Het lied over de storm van oktober 1896
eindigt als volgt:

O mens wilt nooit verachten
Het arme zeemanskind
En komt toch hun lot verzachten
Zo zult gij worden bemind.

Het Duitse zeemanslied „Seemanslos” (?)
van het einde van de vorige eeuw werd in
het Nederlands vertaald en zeer waarschijn-
lijk speciaal gezongen naar aanleiding van
een ramp op zee. Hier is de oproep om
steun zeer uitdrukkelijk

Ach gij rijke lieden lieden met al uw geld,
Ondersteund de wezen van de held...

En in het lied dat speciaal geschreven,
gezongen en verspreid werd om steun op
te halen voor de nabestaanden van de
slachtoffers bij het vergaan van het licht-
schip de „West-Hinder” in december 1912,
klonk het refrein:

Denkt aan de weduwwomen
En aan de kindertjes klein
Die thans zonder hun trouwe
Vaders of echtgenoten zijn.
Ziet ze de handjes vouwen
De diep beproefde liên.

Op 29 juni 1906 verging een vissersvaartuig
uit Heist. Hierbij lieten vier vissers het leven.
Onmiddellijk kwam een grote hulpactie tot
stand in het toenmalige vissersdorpje. Dit
werd bezongen in het lied dat bij deze gele-
genheid gemaakt werd:

De liefdeband ontsloot ons hulp en troost
te bieden
Bij rijken en werkmans, een ieder was
kontent
Om van zijn overvloed en ook van
zijn vermogen
Te geven wat hij mocht te geven naar zijn
wens.

Maar in 1909, toen op 1 december voor
Blankenberge twee vissersvaartuigen met
man en muis vergingen, werd opnieuw ver-
maand op God te betrouwen:

Bedenk als g'op de zee moet varen
En altijd in gevaaren zijt,
Vraag God om U te bewaren,
Zijt ge van 't ongeluk bevrijd.

Een nieuw geluid

We vermelden reeds dat de Gentse socia-
list Louis Van den Eeckhoutte in 1887 tot 13
maanden gevang veroordeeld werd, omdat
hij een al te opstandig lied gezongen en
verspreid had naar aanleiding van de vis-
sersopstand te Oostende in augustus van
datzelfde jaar.

In de reeks liederen die het droevig lot van
de visser bezingen, hebben we hier een
nieuw geluid: de rechtstreekse aanklacht
tegen de reders die de vissers uitbuiten en
tegen de „gardesivik” „die hun eigen broers
vermoorden”:

Wel visser gij moet lijden
En zoeken voor een stukje brood
Niemand kan u verblijden
Gij lijdt veel hongersnood
Komt gij naar uw loon te vragen
Zij verachten u als een arme man
Zij willen u de zee in jagen
Zonder eten, wat denkt gij er van?

Het refrein is een aanmaning en een oproep
tot de vissers om zich te verenigen zoals
de werklieden om samen te kunnen strijden
voor hun „rechten”. Maar het gaat verder
over de „staking te Oostende” als volgt:

Zij kwamen naar hun loon te vragen
Om hun kinders te geven wat brood
Zij hadden daarin hun behagen
Zij schoten hun daar dood.

En wie had geschoten?

Maar het waren de garde-sivieken
Die vermoorden hun eigen broers.

En de vonk sloeg over. In juni 1891 verging
een vissersschip voor Nieuwpoort. De
inhoud van het marktlied dat bij deze gele-
genheid gezongen en verspreid werd, heeft
niets te maken met de ramp, maar de dichter
maakte dankbaar van de gelegenheid
gebruik om de tegenstelling rijk en arm dik
te onderlijnen:

Gij rijken die door geld en goed op aarde
Al bezorgt wat 't hert begeren kan
Denkt toch aan den zeeman die
vol waarde
Voor u doorkruist den woedenden
oceaan.

*Terwijl gij in kastelen en paleizen
Vol weelde en pracht floreert
op bal en feest
Ziet men die visser door storm
en wind opreizen
Voor vrouw en kind trotseren
elk tempeest.*

En die tegenstelling wordt nog uitdrukkelijker beklemtoond in een lied, dat niet geschreven werd ter gelegenheid van een of andere ramp of ongeval op zee. Het werd voorzeker gemaakt rond de eeuwwisseling, in de periode dat ieder die het kon betalen zijn villa liet bouwen aan de boord van de zee. Het lied begint aldus:

*Zeedijken met schone kastelen
Vol luxe en pracht...*

En rond die paleizen dwaalt een arme vissersknaap, die zijn vader op zee heeft verloren. En als het balfeest gedaan is en de rijke gasten in „balgewaad“ de zaal verlaten, vinden ze op de dorpel het lijk van het arme visserskind: stijf en heel bevroren van ellende en nood...

In 1924, toen in juli 24 Oostendse kustvissers tengevolge van een plots opstekende orkaan het leven verloor, zong men in het marktlied:

*En gij als vissers van bestaan
Die nog in 't leven zijt
Wordt niet geteld op 's levensbaan
Terwijl gij vele lijdt...*

Hier is het besef „dat men niet meegeteld wordt“ nog matig uitgedrukt. Maar in caféchantants te Oostende werd door het duo Ransart uit Antwerpen met de woorden van Palier, eveneens uit Antwerpen, het verwijt gericht aan de overheid:

*Voor feesten en praalstenen
Komt uit de staatskas geld,
Maar vissers, weduw' en wezen
Die worden niet meegeteld...*

Toen kon nog steeds de visserij niet genieten van de sociale voordelen die aan de arbeiders aan land gegeven werden. En zo bleef men oproepen tot liefdadigheid. In de revue van de Oostendse toneelgroep „Door ons, Voor ons“ van 1927 stelde men een „tableau vivant“ voor: vissersvrouwen en kinderen turen met angst in de richting van de ontketende zee naar hun man en vader. Intussen zong men, op de melodie van „Le Crédo du Paysan“:

*Menig Orkaan komt zijn gezin te krenken,
Brenkt hem de dood, dompelt 't gezin
in rouw
Wil de slachtoffers der zee toch gedenken
En helpt de arme wees, kom steun
de weduwe...*

Het socialistische lied over de vissers

De stakingen der vissers te Oostende in 1919 en 1920, waarover we het reeds hadden, waren een aanleiding voor de secretaris van de (socialistische) Zeemansbond, Prosper Alleene, om het lied te schrijven dat weldra over heel de kust werd gezongen en nog altijd goed gekend is. Het begint met de overweging:

*Wat is het lot van menig mens op aarde
Als men bedenkt de stiel der visserij...*

en het behandelt verder het harde leven, de zware arbeid en het voortdurende gevaar dat de visser op zee behoert. In de laatste strofe wordt de klemtoon met nadruk gelegd op de sociale tegenstelling:

*De rijke vrek heeft 't goud maar
weggeborgen
Een hongerloon verdient de visserij!*

En tot slot klinkt een oproep tot medelijden en begrip voor het harde lot:

*En daarom wil een visser nooit verstoten,
Zijn lot alleen baart zoveel medelij!*

Maar ook in de „officiële“ socialistische liederen die het zware lot van de werkman bezingen, werd de visser niet vergeten; evenals, vanzelfsprekend de tegenstelling tussen rijk en arm. Het in Vlaanderen zeer gekende lied „Zij die niet slapen“ gaat over de „moedige kerels vooraan op de locomotief“, „de werkers der donkere mijn“, de verpleegster in 't ziekingesticht en „die bonkige kerels op zee die stormen trotseren ter wille van brood, altijd en overal worden beloerd door de dood“.

Dezelfde onderwerpen, maar met andere woorden, hoewel met dezelfde melodie, worden behandeld in het lied „Zij die het gelag betalen“, dat beter gekend was in Nederland. De rijken klagen over de dure vis, maar in het refrein klinkt het antwoord:

*Maar zij die betalen het harde gelag
Dat zijn er de vissers op zee
Zij gaan er bij storm en noodweer op uit
Om de zee te ontrukken haar
kost'lijke buit...*

*...Maar eens varen z'uit en ze keren
nooit weer
Maar menigeen bleef in de golven
misschien
Om ons toch van die dure vis
te voorzien...*

Een ander „arbeiderslied“ waarin de visser eveneens bezongen werd, werd eveneens in Nederland opgetekend. In de laatste strofe is spraak van de vredesconferentie, die tussen 1899 en 1907 gehouden werd te Den Haag, wat een aanduiding geeft omtrent het jaar van ontstaan. De titel van het lied is „Dat zijn ook mensen“, waarin het verwijt dat gericht is naar de „geldbezitters“ veel harder is dan wat we hierboven vernamen. De strofe over de vissers gaat als volgt:

*Door de armoe gedoemd gaat de visser
ter zee
De dreigende stormen trotseren
Thuis buigt moeder zich over het wiegje
vol wee
Zou vader misschien niet weerkeren?
En blijft hij ook weg, dat scheurt
haar het hart.
Maar gij, geldbezitters, voelt niets van
haar smart
Gij hoort niet haar zuchten, noch 't kind
zijn geschrei
Maar 't zijn toch ook mensen,
ja mensen als gij!*

Tot slot

Naargelang de toestand van de visserij vooral op sociaal gebied verbeterde, verdwenen de scherpe tonen en verwijten vooral gericht aan de „rijke vrek“ uit het visserslied. Maar het bleef steeds bij een

oproep tot medelijden, niet om het armzaag bestaan, maar om de gevaren die de visser moet trotseren om zijn brood te verdienen.

In 1930 klonk het als volgt in het lied over de „Witte Bank“, de visplaats waar zoveel schepen vergingen:

*Had vader een beter bestaan,
Dan zou men zo dikwijls niet lezen:
Een schuitje in nood of vergaan...*

De Oostendse dichter en volkszanger Bertino schreef in de jaren veertig in zijn lied „Het visje wordt duur betaald“:

*'t Visje, dat men somtijds duur
moet betalen,
't Visje, dat zoveel mensenlevens
kwam halen,
Maar bedenkt het leven en de visser
zijn lot:
Geen storm doet hem beven:
Vissen is zijn gebod.
En alle visgronden met mijnen
doorgemaald
Verhoogt de gevaren:
't Visje wordt duur betaald.*

Het mijnengevaar op zee dat Bertino ook aanhaalt in zijn lied bleef nog lang harde werkelijkheid, ook na het beëindigen der vijandelijkheden op zee na de tweede wereldoorlog. Dit onderwerp bleef naklinken in de liederen die in deze periode gemaakt werden over de vissers en hun lot. Was de sociale bewogenheid verdwenen uit het visserslied, de zorg om het zware, lastige en gevaarlijke werk op zee bleef nazinderen.

Zijn de tonen van het aloude visserslied verdwenen uit het repertorium van de mensen van onze kust, verdrongen door geluiden uit streken en gebieden die vreemd zijn voor ons, het werk op zee is daarom niet minder hard, ongenadig en gevaarlijk gebleven dan het vroeger was (10).

* Tekst van het referaat dat de auteur op 18 oktober 1986 te Nieuwpoort heeft gehouden n.a.v. de 17de studiedag van de Bond van Westvlaamse Volkskundigen.

- (1) S. SCHOLL, *150 jaar katholieke arbeidersbeweging in West Europa*. Deel II: België. Brussel, 1963, blz. 61.
- (2) G. D(EVOS), *Poterren, poterden ofte parterres*, in *Jaarboek I* Bond van de Westvlaamse Volkskundigen, 1975, blz. 188.
- (3) E. DEMOEN, *A la vapeur, dat heet progres! Lieder van de industriële revolutie*. Gent, 1985.
- (4) J. BOLS, *Wereldlijke volksliederen*. Eerste bundel. Brussel, 1949, blz. 43.
- (5) J.F. VAN DEN WEGHE, *Levensavond*. Wetteren, s.d.
- (6) J. KUYPERS, *Vlaamse negentiende-eeuwse liederen met sociale inslag*, in *Verslagen en Mededelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde*, 1958, blz. 526-527.
- (7) D. WOUTERS, *Lieder van de Oude Doos: Van Water en Wind- Zee- en vissersliederen*. 's Gravenhage, 1943, blz. 131-133.
- (8) *Fish Trades Gazette - Jubilee Issue*, May, 27, 1933.
- (9) *Die Seemannskiste Eine Sammlung der schönsten und bekanntesten Seemannslieder*. Band I. Hamburg, 1951.
- (10) Voor al deze facetten van de zeevisserij in het lied verwijzen we ook naar S. TOP, *Het tragische visserslied als communicatiemiddel*, in *Volkskunde* 77 (1976) 257-285.

**HIER HAD UW
PUBLICITEIT
KUNNEN STAAN**

**VOOR INLICHTINGEN:
H. BAELSKAAI 2
8400 OOSTENDE
TEL. (059) 32.55.59**